

АНАЛІЗ САМОЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ЗМЕНШЕННІ БЕЗРОБІТТЯ НА СЕЛІ

І.Г.Крилова, старший викладач

Миколаївський державний аграрний університет

У статті проаналізовано вплив рівня самостійної зайнятості сільського населення на основні економічні показники, у тому числі на рівень зареєстрованого безробіття. Встановлено, що розширення самостійної зайнятості сільського населення не дає змогу остаточно вирішити проблему безробіття на селі.

В статье проанализировано влияние уровня самостоятельной занятости сельского населения на основные экономические показатели, в том числе на уровень зарегистрированной безработицы. Установлено, что расширение самостоятельной занятости сельского населения не дает возможность окончательно решить проблему безработицы на селе.

Ситуація на ринку праці в сільській місцевості залишається складною. Зменшення обсягів виробництва сільгосппродукції, погіршення соціальної інфраструктури негативно впливає на зайнятість сільського населення. Одним із шляхів зменшення безробіття на селі може бути розширення самозайнятості населення.

Нині в аграрній сфері України існують такі основні форми самозайнятості: особисті селянські господарства; приватні підприємства, де право приватної власності належить роботодавцю (СФГ, приватно-орендні підприємства); великі корпоративні підприємства, які орієнтуються на псевдо самостійну зайнятість.

Відмітимо, що у першій формі господарювання працюють всі, у другій працюють роботодавці та безкоштовно працюючі члени сім'ї, у третій зайняті самостійною трудовою діяльністю на умовах субпідряду (підряду) та госпрозрахункового кооперування. Тобто, до даних категорій самозайнятості належать ті особи, що працюють не за наймом. Найпоширеніші напрями самозайнятості селян є праця в особистих селянських (підсобних) господарствах (ОСГ) та в селянських (фермерських) господарствах (СФГ).

Зайнятими в особистому селянському господарстві (за матері-

алами вибіркового обстеження робочої сили) вважаються особи у віці 15-70 років, які відпрацювали протягом обстежуваного тижня не менше 30 годин, за умовами, що вироблена продукція буде реалізована. На наш погляд, не слід покладати великі надії на ОСГ, так як цій формі самозайнятості притаманні самоексплуатація, самовиживання, можливість існування навіть при збитковості виробництва. Вона не може бути базою для введення інновацій, залучення нових технологій та розвитку підприємництва, тому і вважати ОСГ конкурентами на ринку не доречно.

Відповідно до Закону особисте селянське господарство не має статусу юридичної особи і його діяльність не відноситься до підприємницької діяльності. Це означає, що власники особистих селянських господарств не можуть бути роботодавцями.

Як показують дослідження, в Миколаївській області за період 1999-2002 років чисельність зайнятих в особистому селянському господарстві постійно зростає (майже на 14,2 тис. осіб щорічно). Необхідно відмітити, що в 2003 році серед 84,3 тис. осіб зайнятого населення в особистих селянських господарствах 46,4% працювали з метою ринкової реалізації продукції. Склалась цікава ситуація: серед працюючих в особистих селянських господарствах найбільша питома вага належить жінкам (56%), а більшість безкоштовно працюючих членів сім'ї — це чоловіки (74,7% від загальної чисельності в даній категорії).

На відміну від особистих селянських господарств селянські (фермерські) господарства (СФГ) мають статус юридичних осіб. В Миколаївській області в СФГ зайнято приблизно 5% від всіх працюючих в сільському господарстві.

Зауважимо, що, на відміну від зайнятих в ОСГ, фермер може поєднувати в собі як функції власника, підприємця працівника так і виступати в якості роботодавця, тобто наймати робочу силу.

Погіршення економічної ситуації в країні ускладнює процес створення фермерських господарств. Частина господарств змушена припиняти свою діяльність, тому ця форма господарювання все менше поглинає надлишок робочої сили на ринку праці, а вивільнені працівники поповнюють групу зайнятих в ОСГ. Так, якщо в

СФГ Миколаївської області в 2002 році було зайнято близько 9 тис. осіб, то вже в 2003 році — 6,8 тис. осіб.

Однією з причин, що не дає селянам ефективно господарювати, є законодавчо обмежений розмір землекористування. За законами України, у власника ОСГ може бути не більш як 2 га (розмір земельної ділянки може бути збільшено в разі одержання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) та її успадкування членами ОСГ), у фермера — до 100 га, у тому числі сільськогосподарських угідь — до 50 га. За розрахунками вчених Інституту аграрної економіки УААН ефективними можуть бути господарства із земельною площею понад 100 га з диференціацією по культурах: для виробництва зернових — 400 га, плодово-ягідних — 25-60 га.

В Миколаївській області площа с.г. угідь середнього фермерського господарства в 2003 році становила близько 48 га, одного ОСГ — 0,24 га. Земленавантаження на одного працюючого як у ФСГ, так і в ОСГ зростає і становило в 2003 році відповідно : 32,3 га та 1,3 га. Таким чином, можна припустити, що в середньому в даних господарствах працює близько 2-х осіб.

Рівень самостійної зайнятості сільського населення можна охарактеризувати відносним показником питомої ваги зайнятих у СФГ та ОСГ у загальній чисельності сільського населення віком від 15 до 70 років (Z_c), який розраховується за формулою:

$$Z_c = \frac{Ч_{сфг} + Ч_{осг}}{Ч_{сн}} \cdot 100\%$$

де $Ч_{сфг}$ — чисельність зайнятих в селянських (фермерських) господарствах, осіб;

$Ч_{осг}$ — чисельність зайнятих в особистих селянських господарствах, осіб;

$Ч_{сн}$ — чисельність сільського населення, осіб.

Для визначення впливу рівня самозайнятості на економічні показники нами проведено групування районів Миколаївської області за даним показником (таб.).

**Групування районів Миколаївської області за рівнем
самостійної зайнятості сільського населення в 2003 році, %**

Показники	Групи районів за рівнем самостійної зайнятості			
	1 до 25,0	2 25,1-40,0	3 понад 40,0	в серед- ньому по області
Середній показник по групі	18,7	32	59,2	30,5
Кількість районів в групі	7	7	5	19
Рівень зареєстрованого безробіття, %	4,5	4,9	5,9	4,9
Навантаження безробітних на одне вільне робоче місце, осіб	8	8	16	9
Середньомісячна заробітна платня працівників, грн.	248	213	188	239
Питома вага малих підприємств в загальній чисельності діючих підприємств в сільському господарстві, %	60,6	65,9	68	65
Питома вага найманих працівників сільського господарства в загальній чисельності найманих працівників, %	70,6	77,9	77,6	75,4

В першу групу з низьким рівнем самозайнятості (18,7%) увійшли такі райони: Баштанський, Березнегуватський, Вознесенський, Жовтневий, Миколаївський, Первомайський, Снігурівський. В цій групі мінімальний рівень зареєстрованого безробіття (4,9%) і відповідно показник навантаження незайнятої робочої сили на одне вільне робоче місце (8 осіб). В цій групі районів найменша питома вага малих підприємств в загальній кількості діючих в сільському господарстві (60,6%), тобто значна частина сільського населення зайнята на великих і середніх підприємствах, що дає більшу гарантію соціальної захищеності і пом'якшує проблему безробіття.

До другої групи з середнім рівнем самостійної зайнятості (32,0%) віднесено райони: Арбузинський, Березанський, Братський, Веселинівський, Єланецький, Новодеський, Очаківський. В цій групі відмічається зростання частки найманих працівників сільського господарства в порівнянні з першою групою (на 7,3 в.п.) та питомої ваги малих підприємств (на 5,3 в.п.) і зниження

середнього рівня заробітної плати.

В третю групу з найвищим рівнем самозайнятості сільського населення (59,2%) увійшли райони: Владієвський, Доманівський, Казанківський, Кривоозерський, Новобузський. В цій групі спостерігається найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати, найбільший рівень безробіття і відповідно максимальне навантаження на одне вільне робоче місце (16 осіб).

Проведене нами групування районів Миколаївської області показує, що із зростанням рівня самозайнятості сільського населення збільшується рівень зареєстрованого безробіття, зростає рівень навантаження на одне вільне робоче місце, знижується середньомісячна заробітна плата працівників сільського господарства та питома вага малих підприємств в загальній кількості діючих в сільському господарстві, а також зростає частка найманих працівників сільського господарства в загальній чисельності найманих працівників.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що розширення самостійної зайнятості сільського населення не дає змогу остаточно вирішити проблему безробіття на селі, а лише може пом'якшити його та розширити сферу прикладання праці селян.

Враховуючи великомасштабність виробництва та наявність колективних форм праці в сільському господарстві України, на сьогодні стає можливим використання корисного потенціалу псевдосамостійної зайнятості. Суть в тому, щоб великі сільгоспідприємства орієнтували свій попит на робочу силу на самостійно зайнятих кооперованих осіб (працівників ОСГ, ФСГ, сімейних, приватних підприємств, підприємців).

Об'єктивною необхідністю діяльності держави на сучасному етапі є підтримка та розвиток самозайнятості сфери малого бізнесу. Це може забезпечити певний соціальний ефект — зменшення безробіття, розширення зайнятості та підвищення доходів сільського населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2003 рік. Головне управління статистики у Миколаївській області, 2004. За редакцією П.Ф.Зацаринського.